

УДК 338.22:351.865

С. М. Сарбаш

ГЛОБАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Публікація висвітлює питання глобальної трансформації та сучасні тенденції розвитку безпекового середовища. Робота містить огляд процесу глобалізації та глобальної трансформації, яка за своєю суттю є суперечливим процесом, в умовах якої змінюється характеристика контактів між соціальними групами та розглядаються просторові зв'язки, а також обґрунтування сучасної ієрархії рівнів економічної безпеки, видів конфліктів та географія їх охоплення. Глобальна трансформація характеризується інтенсифікацією науково-технічного прогресу та посиленням взаємодії між суспільствами. Вдосконалення транспортних та комунікаційних систем, інтенсифікація торгівлі створює більш інтегрований глобальний порядок в суспільстві. Глобальна трансформація має важливе значення для розуміння тенденцій міжнародних відносин та основних рис сучасного глобального порядку. Глобальний розподіл праці, завдяки розвитку виробничих технологій сприяє оновленню процесів економічної глобалізації та визначенню його позитивних та негативних тенденцій. Здатність національних економік еластично реагувати на глобальні трансформаційні процеси приводить до своєчасної адаптації державних інститутів потребам ринкової політики. Задля забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національних виробників національні уряди все активніше застосовують різноманітні інструменти захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що впливають на економічну активність. Масштаби глобального миру і безпеки розширюються, вони мають багато ризиків та загроз, а архітектура управління сучасною глобальною безпекою являє величезну та фрагментовану систему, яка не здатна в повній мірі впоратись із новітніми тенденціями.

Ключові слова: глобалізація, глобальна трансформація, безпекове середовище, транснаціональні зв'язки.

DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-23-78-99

Історія людства протягом всього її періоду характеризується розвитком міжнаціональних зв'язків, пошуком альтернативних форм існування та постійною трансформацією соціально-економічних систем. Вказані процеси призводять до збільшення динаміки інтеграційних процесів та зростання залежності країн одна від одної. Глобальна сучасність змінила фундаментальні основи міжнародного порядку, створила розрив між тими, хто використав конфлікти сучасності, та тими, кому було відмовлено у доступі до нових можливостей. Чисельні політичні, економічні, військові конфлікти формують сучасні засади міжнародних відносин. Глобалізація за своєю суттю є суперечливим процесом, що має просторовий характер, на що звертає увагу Д. Хелд, зазначаючи, що зазначений процес або їх сукупність втілюють трансформацію в просторовій організації соціальних відносин; вимірюються з точки зору масштабності, інтенсивності, швидкості та впливу; створюють трансконтинентальні або міжрегіональні зв'язки та мережі діяльності, взаємодії і здійснення влади» (Held, McGrew, Goldblatt and Perraton, 1999, p. 16). В умовах глобальної трансформації, змінюється характеристика контактів між соціальними групами від легких і повільних, до інтенсивних, які мають розгалужену мережу просторових зв'язків.

В умовах формування мультиполярного та мультиконцептуального світу (Global Risks Report, 2017) спостерігається посилення ризиковість глобального середовища та

поява нових напрямів конфліктів, про що свідчать дослідження У. Бека (Beck, 2009), М. Кабаллеро-Ентони (Caballero-Anthony, 2016). Г. Моргентгау (Morgenthau, 1970), М. Реннера [Renner, 2002] Ст. Уолта (Walt, 1991). Наслідком глобальних трансформацій стають зміни національної та міжнародної економічної політики, реалізація якої зазнає нових викликів в умовах посилення взаємозалежності між країнами світу, на що вказують П. Акройд, С. Марсден (Ackroyd & Marsden, 2006). Х. Несадурай (Nesadurai, 2005), Н. Резнікова (Резнікова, 2018), В. Панченко (Reznikova, Panchenko and Bulatova, 2018). Враховуючи результати зазначених наукових робіт, є потреба у визначенні сучасних джерел трансформації впливу глобалізації на безпекове середовище, обґрунтуванні нових просторових зв'язків, що виникають у наслідок глобальних трансформацій.

Метою статті є визначення впливу глобалізації на сучасне безпекове середовище шляхом виокремлення джерел трансформації, визначення характеристик нових просторових зв'язків, що виникають у наслідок глобальних трансформацій, а також обґрунтування сучасної ієрархії рівнів економічної безпеки, видів конфліктів та географія їх охоплення.

За рахунок відкриття морських шляхів XV–XVI століття навколо Африки, через Атлантичний і Тихий океани (Buzan and Little, 2000) було закладено фундамент єдиної економічної системи. Просторові зв'язки того періоду були слабкими, повільними та обмеженими за масштабами. Лише у XIX столітті світ став глобальною системою, в якій «держави-ядра» могли швидко і рішуче проектувати новий спосіб влади по всьому світу. Таким чином, численні регіональні системи були залучені до складу міжнародної системи, в якій всі частини світу були тісно пов'язані, як в економічному і культурному, так і у військово-політичному плані (Buzan and Little, 2000; Osterhammel, 2014, p. 392–402).

Протягом XX століття глобальна трансформація змінювала структуру міжнародних економічних відносин. Розвиток промисловості та фінансової системи поряд із практикою колоніалізму, пов'язали народи та держави у рамках інтегрованої глобальної системи. Відкриття першого «трансатлантичного кабелю» і поширення транспортних комунікацій змінили уяву суспільства щодо простору та відстані. Вказані процеси мали глибокий та нерівномірний характер, це призвело до перерозподілу влади започаткував перехід від поліцентричного світу до порядку «ядро-периферія», розділивши світ на невелике «ядро» впливових, багатих держав, які переймали досвід на ранніх етапах (Великобританія, Німеччина, Сполучені Штати та Японія) та велику периферію слабких, бідних, часто колонізованих народів (Pomeranz, 2000, p. 4). Модель світ-системного аналізу стала однією з найпоширеніших серед моделей глобалізаційного дискурсу. Як підкреслює І. Валлерстайн, сучасний соціум має найскладніший та нестабільний характер, що відзначається відхиленням від стану рівноваги та знаходиться в стадії завершальної кризи (Валлерстайн, 2003, с. 5). Розвиток світового господарства доводить, що економічні кризи завжди призводили до реструктуризації влади (Булатова, 2012, с. 14), однак наявний рівень протиріч став, по-суті, безпрецедентним.

Глобальна трансформація ознаменувала проведення широкомасштабних політичних, економічних та культурних перетворень, відкрила доступ до значно ширшого пулу ресурсів, що зробило розрив між суб'єктами світової економіки більш значнішим, а відносини між ними складнішими. Крім того, що глобальна трансформація ознаменувала собою зрушення у розподілі влади, вона змінила основні її джерела, економічні та культурно-ідеологічні, стимулюючи подальшу еволюцію процесу глобалізації.

Ефекти глобальної трансформації сприяють формуванню повноцінної міжнародної системи і появи великої кількості нових учасників: регіональні об'єднання національних акторів, транснаціональні корпорації, міжурядові та неурядові організації, які стали провідними суб'єктами цієї системи (Osterhammel, 2014, p. 393), що поставило

питання дослідження тенденцій глобальної безпеки на підставі ускладнення її архітектури управління. Аналіз наукової літератури (Buzan, Lawson, 2013; Buzan and Little, 2000, p. 80–84; Teschke, 2003, p. 265; Darwin, 2007; Burbank and Cooper, 2010, p. 20–21; Ballantyne and Burton, 2012) дозволяє визначити декілька ключових процесів характеристик, що вплинули на характер сучасних трансформацій глобального простору.

Індустріалізація і розширення ринку до глобального масштабу створили нові можливості для взаємодії, яка визначається фізичними та організаційними функціями системи щодо переміщення ідей, товарів, людей, фінансів, збройних сил (Buzan and Little, 2000, p. 80–84). Сформована система мала суперечливі властивості, з одного боку її суб'єкти мали щільний та інтенсивний зв'язок, з іншого індустріалізація та маркетингізація сприяли виникненню нерівності між спільнотами, створюючи передумови конфлікту. Імперіалізм розвивався разом із державним будівництвом. У результаті структура «ядро-периферія» набула глобальної форми, виникла роздвоєна міжнародна система, в якій заснований на правилах порядок призначався для «цивілізованих народів», а територіальна анексія була направлена на «країни третього світу». Таким чином, «розвинені країни за рахунок військової та економічної експансії фінансували свою капіталізацію» (Бек, 1994). Саме це пояснює великий розрив у силі між тими, кому глобальна сучасність дала найбільші можливості, і тими, хто опинився у найбільш несприятливому становищі.

Нові ідеології, що набули широкого поширення в ХХ столітті, насамперед лібералізм, націоналізм, соціалізм та «науковий расизм», сприяли появі нових суб'єктів, дійових осіб та державних інститутів (поселенці, громадянське суспільство, підприємства з обмеженою відповідальністю) і нівелювали факт існування старих (держави, династизм). Ці ідеології, тісно пов'язані з поняттями прогресу, сформували нові стратегії, які легітимізували сучасні практики міжнародних відносин. У першу чергу мова йде про узаконення нових форм викривлення міжнародних економічних відносин шляхом імплементації відповідних інституційних норм, що прямо чи опосередковано спростовують та/або модифікують існуючі домовленості, що приймалися на міжнародному або регіональному рівні (Панченко, 2018, с. 536).

Тристороння конфігурація, що лежить в основі глобальної трансформації (індустріалізація, раціональне державне будівництво та ідеологія прогресу) не тільки сприяла розвитку глобального порядку «ядро-периферія», але й дестабілізувала відносини між великими державами, піддавши баланс сил тиску швидких технологічних та соціальних змін. Занепокоєння з приводу піднесення та падіння тих держав, які використали або не використали сучасність, почалася ще наприкінці ХІХ століття. Ця динаміка залишається головною особливістю відносин між великими державами по теперішній час.

Сучасність слід розглядати як тривалий, нерівномірний процес, у якому немає чіткого розмежування між епохами (Teschke, 2003, p. 265). В період коли сільське господарство та торгівельне судноплавство були важливою складовою світової економіки, капіталізм, як термін не набув широкого поширення до 1860-х років. Багато соціальних ієрархій виявилися стійкими до змін, імперії за рахунок диференціації влади були відроджені і залишалися центральними акторами політичної системи до Другої світової війни (Darwin, 2007; Burbank and Cooper, 2010, p. 20–21; Ballantyne and Burton, 2012). Аналогічно, не справедливо стверджувати, що існував єдиний підхід, який був застосований до всіх суб'єктів світового господарювання. Випадкове об'єднання соціальних сил, сплетіння міриад подій та процесів, оформлені у вигляді політичного режиму, містили у собі величезний трансформаційний потенціал, який у ХХ столітті створив невелику групу держав «ядра».

Глобальна трансформація характеризується інтенсифікацією науково-технічного прогресу та посиленням взаємодії між суспільствами. Вдосконалення транспортних та комунікаційних систем, інтенсифікація торгівлі, створили більш інтегрований глобальний порядок. Як наслідок, просторові зв'язки стали більш динамічними та чутливими, що зробило суспільства залежними від подій, які відбуваються в інших країнах. З іншого боку, протягом XX століття розрив між суспільствами помітно збільшився. Ніколи раніше нерівномірність не виявлялась в таких масштабах і з такою інтенсивністю. Розвинені країни Заходу отримали доступ до сучасної зброї, промислового виробництва, медицини та нових форм бюрократичної організації, це призвело до вагомій переваги над тими, хто мав обмежений доступ до перелічених джерел влади. Зазначена динаміка посилила розрив між невеликою групою «основних» держав та набагато більшою групою «периферійних» держав, а практика імперіалізму та інших форм примусового впливу значно ускладнили процес економічної еволюції держав «периферії».

Глобальна трансформація має важливе значення для розуміння тенденцій міжнародних відносин та основних рис сучасного глобального порядку. Велика кількість центральних проблем, від динаміки ведення війни до дебатів про зміну суверенітету, мають своє коріння в глобальній трансформації та потребують переосмислення сучасного порядку денного. Філософські розбіжності відносно недоліків та переваг трансформаційних процесів, які супроводжують глобалізацію, дали початок ідеологічним та громадським рухам. Ліберальна ідеологія вважала прогрес, результатом свободи заснованою на ідеях цілеспрямованих та автономних правах індивіда, створених раціональністю ринкового обміну (концепція приватної власності) і управлінням за згодою (конституційна демократія). Для індустріальних суспільств найпростішим способом впоратися з цим тиском глобальної трансформації є підтримання відповідного рівня життя (або створення ілюзії) достатнього для забезпечення ефективного управління суспільством. Проблема зростаючої нерівності лишається однією із самих важливих для світової спільноти XXI століття. Трансформація системи і в подальшому буде впливати на устрій суспільства, в тому числі на індивідуальному рівні, змінювати образ думок та способів дій (Бек, 2001, с. 26–28).

Після закінчення «Другої світової війни» структура міжнародних відносин із яскраво вираженим «ядром» і диференційованими відносно нього регіональними міжнародними суспільствами зберегла свою архітектуру. Це дозволяло функціонувати тонкому глобальному суспільству, основаному на ряді загальних інститутів. Але існували вагомні відмінності стосовно того, як ці інститути функціонували на практиці, особливо в питаннях невтручання у справи суверенних держав, захист прав людини та принципів демократії (Buzan and Gonzalez-Pelaez, 2009). Аналіз постулатів «Вашингтонського консенсусу» відображає ідею «ліги демократів», яка повинна взяти на себе управлінську відповідальність за міжнародне суспільство (Ikenberry and Slaughter, 2006; Geis, 2013). Ідея правової нерівності прослідковується протягом всього періоду еволюції міжнародних відносин, а країни «ізгої» (Іран, Північна Корея) існують по теперішній час (Simpson, 2004). Не зважаючи на те, що всі держави де-юре володіють суверенітетом, деякі з них мають більше формальних прав, як наприклад «п'ять постійних членів» Ради Безпеки ООН. В цілому, ієрархія сучасних міжнародних відносин свідчить про набуття офіційного статусу багатьма міжнародними недержавними організаціями, які відіграють важливу роль в системі просування західних цінностей в питаннях від захисту навколишнього середовища до стримування військових конфліктів (Clark, 1995; Clark, 2007, p. 189–193; Hurrell, 2007, p. 111–114; Armstrong, 1998).

Фундаментальні основи сучасних економічних відносин між «ядром» та «периферією» було закладено у XIX столітті. Вказані зміни закріпили розподіл між

«промисловим ядром», яке є організуючою компонентою світової економіки і «слаборозвиненою периферією» орієнтованою на постачання сировини. Взаємозалежність аспектів глобальної трансформації в економічному, військовому та політико-правовому секторах, дозволила сформувати єдину структуру управління і дати визначення такому поняттю, як військовий потенціал. «Промисловий центр» сформував глобальну політичну економіку на базі двох процесів, які вони використали для свого перетворення, це комерціалізація сільського господарства та промислова революція.

У свою чергу, Західні країни використали мережу транснаціональних зв'язків для розвитку глобальної економіки, де міжнародна торгівля та фінансова система індустріального світу проклали путь на «периферію», руйнуючи місцеві і регіональні економічні системи, нав'язуючи глобальну структуру цін та виробництва (Darwin, 2007). Інституціональні інновації, в особі компаній із обмеженою відповідальністю, використали переваги зазначених подій через інвестиції капіталу в довгострокові проекти. Європейські країни в рамках нової економічної конфігурації виробництва та фінансів отримали доступ до дешевих енергоносіїв та ресурсів, які з інших транснаціональних мереж (колонії, плантації) поставлялися до європейських столиць. Банківські установи, страхові компанії, маркетингові мережі стали основою для поширення європейського капіталу (Darwin, 2007, р. 16). Монетизована економіка, через систему комерційних кредитних організацій, банків та страхових компаній підтримувала інтенсивність економічної глобалізації.

Глобальний розподіл праці, завдяки розвитку виробничих технологій сприяв оновленню процесів економічної глобалізації, яка має дві версії, позитивну і негативну. Посилення взаємозалежності суб'єктів світової економіки створило центри споживання та виробництва, які більше не обмежені національними кордонами (Reich, 1991; Ohmae, 1990; Friedman, 1999). Інтелектуальний капітал вільно перетікає із одного місця в інше, між центрами виробництва інформаційних технологій. Національні держави майже не контролюють цей рух капіталу, тим самим втрачаючи можливість регулювати свої економіки. Ця версія передбачає, що глобалізація є природним і неминучим процесом, який має ненавмисні, але в цілому позитивні наслідки. Економічна глобалізація розглядає технологічні зміни і мобільність капіталу, як причину небажаних ефектів (Castells, 1993). У корпорацій, з метою збільшення рентабельності, з'явилась можливість переміщувати виробничі потужності не враховуючи вплив цих змін на місцеве населення. Ця стадія характеризується вільним рухом капіталу та ростом впливу транснаціональних корпорацій, які змогли нав'язати свої пріоритети національним державам і місцевому населенню.

Глобалізаційна ідеологія недооцінює неоднорідність процесу (який обумовлений економічними і політичними причинами) і ступінь нерівності між державами та акторами. Суб'єкти світової економіки по-різному відчують вплив глобалізації на свої державні інститути та суспільства. Поки одні райони отримують економічну вигоду, інші відчують культурну та соціально-політичну експансію. Великий розрив між тими хто виграв від глобалізації та тими хто відчуває її негативні наслідки, посилюють передумови для конфлікту. Глобалізація створює нові просторові зв'язки та організації, які мають чотири ключові характеристики:

- Екстенсивність – розповсюдження соціальної, політичної та економічної діяльності через кордони та рубежі. Подія в одному регіоні здійснює вплив на інших суб'єктів.
- Іntenсивність – закономірність щодо росту кількості взаємозв'язків між подіями, інститутами, особами.
- Швидкість – час необхідний для встановлення взаємозв'язку між суб'єктами глобального простору постійно скорочується.

- Вплив – за рахунок поглиблення процесів екстенсивності, інтенсивності та швидкості, віддалені події мають локальний вплив.

Капіталістичний захід, як суб'єкт, що створив систему промислового розвитку і експлуатації, традиційно домінує в системі міжнародних економічних відносин, а питома вага розвинутих країн у світовому ВВП складає майже 60 % (UNCTAD, 2021). Не зважаючи на таку динаміку, недоліки неоліберальної моделі глобальної економічної політики призвели до тяжких економічних та фінансових криз. Переважна більшість країн із розвинутою економікою у XXI столітті знаходяться у стані рецесії. Довгострокові стратегічні наслідки цих криз ставлять перед глобальними акторами питання побудови нового міжнародного фінансового порядку і стабілізації світової економіки. Відсутність дієвих інститутів створює нестабільну економічну систему, вплив на яку навіть незначної події може призвести до каскаду непередбачених наслідків.

В свою чергу, розвиток КНР та Азійського регіону констатує той факт, що розрив між «ядром» та «периферією» систематично скорочується. Глобальний розподіл можливостей вирівнюється, зростання ВВП на душу населення в Східній Азії є самим динамічним в історії та в 10 разів перевищує темпи росту Західних країн у порівнянні із темпами, які спостерігались на початку XXI століття (Maddison, 2005, p. 11). Сучасний капіталізм характеризується переміщенням виробництва (в значній мірі) та послуг в «периферійні» держави. Частка промисловості орієнтованої на обробку сировини у ВВП глобального Півдня перевищує держави Півночі (Panitch and Gildin, 2012). Колишні «периферійні» держави не лише стають помітними виробниками, а й конкурують, хоч і з низького старту, за перші позиції сучасного капіталізму. Продукція «Apple» виробляється в основному в Східній Азії, навіть якщо дорожчі аспекти виробничого процесу залишаються в США, а Індія та Китай є батьківщиною таких гігантів у сфері ІТ, як «Tata» та «Huawei». Ряд міст з «периферії» стали центрами фінансового капіталізму, включаючи Сінгапур та Гонконг.

Знання, наукові досягнення та технологічні інновації мають вирішальне значення для економічного процвітання та політичної привабливості будь-якої країни. Рівень технологічних інновацій оборонного сектору є фундаментальною основою домінування країни в регіоні та глобальному просторі. США, країни-члени ЄС та інші розвинені країни зберігають сильні позиції за всіма показниками: інвестиції у дослідженнях, розробки та інновації. Разом з тим нові тенденції демонструють зміну розподілу цих показників в системі «ядро-периферія» на користь Китаю та Азійсько-тихоокеанського регіону (таблиця 1) (Statista).

Таблиця 1

Інвестиції країн у НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи)

2006 рік		2021 рік	
Країна	млрд дол. США	Країна	млрд дол. США
США	330	Китай	621,50
Китай	90	США	598,70
Індія	24	Японія	182,36
Росія	20	Німеччина	127,25

Примітка: Складено автором на підставі інформації Statista.

Економічне зростання необхідне для підвищення рівня зайнятості у суспільстві. Якщо темпів економічного зростання буде достатньо для забезпечення такої зайнятості,

це значно знизить міжнародну напруженість та зменшить рівень загрози молодіжної ескалації. Бідність, у виключних випадках ставала рушійною силою революційних рухів і збройних конфліктів. У свою чергу, очікування, що зростають, дедалі частіше ставатимуть рушійною силою політики, війни та миру. Однак реальні катастрофи можуть статися, якщо темпи економічного зростання почнуть знижуватися. Перспективи економічного росту приховують низку соціальних проблем та нерівності. Так, результати різкого уповільнення зростання в Китаї може призвести до непередбачуваних наслідків і призвести до внутрішніх конфліктів або агресивної поведінки зовні.

Глобалізація прискорює настання змін за всіма векторами, це створює нові регіональні та глобальні мережі діяльності, взаємодії та використання влади – в кожному окремому випадку створюючи «переможців» та «переможених». Захист своїх національних інтересів має безпосередню залежність від військової потужності держави, яка оцінюється рівнем монополізації, легітимності та кількості територій, що контролюються. Ефективно мобілізовані економічні та людські ресурси, розвивають науково-технологічну базу, створюють тенденції розширювати межі свого протекторату за рахунок менш прогресивних та бідних держав (анексія, союзи, об'єднання, економічне поглинання). Для компенсації майбутніх військових витрат необхідна вдосконалена організаційно-промислова база і дієвий апарат отримання прибутку та додаткових ресурсів (Robertson, R. 2007). Здатність національних економік еластично реагувати на глобальні трансформаційні процеси виражається в своєчасній адаптації державних інститутів потребам ринкової політики.

Зростання кількості багатонаціональних корпорацій сприяє появі додаткових просторових зв'язків та росту динаміки процесів притаманних глобальним ринкам. Транснаціональні корпорації за своєю природою є вагомим аспектом глобалізації. Вони взаємодіють із різними суспільними групами незалежно від їх територіальної приналежності, розвивають та контролюють єдиний трансатлантичний ринок. Боротьба за дешеві ресурси та робочу силу, розташування шкідливого виробництва та утилізація відходів на територіях «відсталих» країн приводить до збільшення розриву між націями, що радикалізує питання культурних відмінностей (Sandu Cuterela, 2012).

Культурно-ідеологічна взаємодія суб'єктів світової економіки відіграє важливу роль у побудові стійкої системи зв'язків. Розмежування церкви і держави додало в систему нестабільний елемент, який ґрунтується на протиставленні ісламу і Заходу, це привнесло в сучасні реалії складне та економічно не ефективне поняття, як тероризм. З точки зору академічних дисциплін теракт 11 вересня 2001 року не має логічного обґрунтування, жорстока природа глобального конфлікту з релігійним підґрунтям, показала його нову сутність із жахливими економічними та соціальними наслідками (Robertson, 2007).

Терористичні атаки 11 вересня 2001 року продемонстрували той факт, що нове тисячоліття не є більш безпечним ніж епоха «холодної війни», а нові виклики матимуть істотний вплив і можуть значною мірою загрожувати більшості держав світу, навіть таким могутнім, як США. У той час як кількість міждержавних конфліктів скорочувалась, недержавні загрози тероризму розростались. Глобальний економічний вплив тероризму, який включає прямі та непрямі витрати на смерть, поранення, матеріальні збитки і втрати ВВП, сягнув свого максимуму у 2014 році та склав 116 мільярдів доларів США (рисунок 1). Ці оцінки вважаються досить консервативними, оскільки існує безліч статей, які не включені до методології через труднощі в отриманні глобально порівнянних даних, таких як скорочення туризму, ділової активності, виробництва та інвестицій, на додаток до витрат на боротьбу з тероризмом та державних витрат на сек'юритизацію (Global terrorism index, 2020).

Рисунок 1. Тенденція економічного впливу тероризма, 2000–2019 рр.

Джерело: Складено автором на підставі інформації (Global terrorism index, 2020, р. 31).

Загалом збройні конфлікти зумовлюють довгострокові наслідки для економіки, розвитку, політики, довкілля, охорони здоров'я та соціуму. За оцінкою ACLED загальне оціночне число жертв конфліктів у 2020 році зменшувалось щонайменше другий рік поспіль (таблиця 2). Вказані тенденції зумовлені подальшим скороченням на Близькому Сході та в Північній Африці, і в Азії та Океанії, де у 2020 році відбулося скорочення на 47 %. Цю тенденцію псували два регіони: в Європі спалах збройного конфлікту між Вірменією та Азербайджаном, а в Субекваторіальній Африці 18 із 20 збройних конфліктів мали вищі оціночні дані числа загиблих у конфліктах, ніж у 2019 році.

Таблиця 2

Оцінка числа загиблих у конфліктах за регіонами, 2018–2020 рр.

Регіон	2018	2019	2020
Америка	21 461	20 150	17 349
Азія та Океанія	49 469	48 715	25 785
Європа	1 092	480	7 304
Близький Схід і Північна Африка	76 340	52 805	33 683
Субекваторіальна Африка	26 072	26 063	36 750
Разом	174 434	148 213	120 871

Примітка: Дані про загиблих підсумовані для чотирьох типів подій: бойові дії; вибухи/ дистанційне насильство; протести, заворушення та стратегічно важливі події; насильство проти цивільних – див.: Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), ‘ACLED definitions of political violence and protest’, 11 Apr. 2019.

Джерело: ACLED, Dashboard, accessed 10 Apr. 2021.

Динаміка розвитку соціальних інститутів, транснаціоналізація виробництва та прискорення процесу генерації знань вивели загрози на новий рівень. При всьому різноманітті ризиків індустріального суспільства, їх наслідки носили як правило локальний або індивідуальний характер. У сучасному світі вплив ризиків, здебільшого, має тенденцію до зростання та прийматиме більш глобальне забарвлення (Бек, 1994). Відповідно, це вимагає міждисциплінарних підходів дослідження розуміння, формування та забезпечення економічної безпеки на глобальному рівні (Грибіненко,

2020, с. 11–13). Вигоди від конфронтації та війн значно поступаються місцем вигодам від взаємного співробітництва (Парахонський, Яворська та Резнікова, 2013, с.16), від так виникає об'єктивна потреба визначення сутності глобальної безпеки, її складових, особливостей функціонування, що дозволить оптимізувати механізми прийняття відповідних рішень на різних рівнях безпекового середовища.

Таблиця 3

Ієрархія рівнів економічної безпеки, види конфліктів та їх географія охоплення

Рівні економічної безпеки	Види конфліктів	Рівень охоплення	Приклади конфліктів за географічним масштабом
Глобальний	Глобальний	Глобальні регіони (метарегіони)	Перша світова війна Друга світова війна «Холодна війна» «Глобальна війна» США з тероризмом
Надціональний	Міжрегіональний	Мегарегіони	Японо-американська «торгова війна» 70–80 рр. Іспансько-американська війна (початок ХХ ст.)
Державний	Міждержавний	Макрорегіони	Арменія – Азербайджан
Внутрішньодержавний	Державний	Мезорегіони	Цивільна війна в США 1861–1865 рр. Конфлікт із незаконними збройними формуваннями в Пакистані
Локальний	Субнаціональний (окремі райони)	Мікрорегіони	Конфлікт між громадами в Індії Антиурядові протести (Ліван, Туніс, і т.д.)

Примітка. Складено автором на основі аналізу джерел (Булатова, 2012; Щорічник СІПРІ, 2021)

Нові реалії створили два напрями аналізу стану глобальної безпеки (Walt, 1991; Buzan, Wæver and Wilde, 1997). Перша, традиційна, її послідовники відстоюють концептуалізацію безпеки у військових та державно-центричних термінах, а дослідження глобальної безпеки визначають, як «вивчення загрози, застосування та контролю військової сили» (Walt, 1991, р. 212). Вказаний підхід був обґрунтовано вірним в період світових та міждержавних конфліктів. Для другої системи, притаманний більш глибокий підхід, який розглядає широкий порядок денний у сфері безпеки, включає в себе теорію сек'юритизації, критичні дослідження та гуманітарну безпеку, і переносить увагу з військових питань на невійськові загрози, з держави на окремих людей (Barkawi, 2011, р. 702). Її послідовники стверджують, що нові економічні, екологічні та соціальні ризики ставлять під загрозу життя окремих людей більше, ніж виживання держав (Грибіненко, 2020).

В умовах швидких темпів глобалізації та впливу її негативних чинників на навколишнє середовище першочерговим завданням є підтримка достатнього рівня безпеки, яка по праву вважається головним глобальним суспільним благом. Традиційно, осмислення меж безпекового простору невловиме так як має неоднозначне значення і нестабільний стан. Окрім того, що глобальна безпека не має широко прийнятого визначення, ця система не статична, вона трансформується та приймає зміст, який відповідає тенденціям сьогодення. Ця ідея передбачає, що за своєю суттю неможливо

створити загальноприйняте визначення безпеки в будь-якому загальному сенсі, оскільки це скоріше «область занепокоєння, а ніж точний стан» (Buzan, 1983, p. 6).

Розширення порядку денного у сфері безпеки є наслідком сучасних форм державного управління, які дедалі менше орієнтовані на військове вирішення конфліктних ситуацій, а поєднання політичної безправності, економічної нерівності, екстремістських настроїв та культурної відмінності відкривають новий вимір безпеки, пов'язаний із посиленням взаємозалежності суспільних процесів. Тому, концепція безпеки не має конкретного шаблону або універсального алгоритму дій. Це питання потребує комплексного підходу, який буде враховувати стан справ в політичному, військовому, економічному, соціальному та екологічному секторах на наступних рівнях: глобальний, наднаціональний, державний, внутрішньодержавний, локальний.

Військові загрози є найбільш очевидними та повинні становити найбільшу актуальність так, як здатні становити небезпеку для держави на кількох рівнях і торкнутися всіх компонентів. Вони можуть поставити під питання самий основний обов'язок держави – захист своїх громадян і вплинути на сферу соціальних та індивідуальних інтересів. При розгляді військового сектору безпеки доцільно розкрити етапи та наслідки його трансформації. Першим наслідком глобальної сучасності у військовому секторі вважається поява якісної конкуренції озброєнь між основними державами, з подальшою дестабілізацією відносин між ними. Суттєвий військовий розрив між «ядром» та «периферією» сприяли створенню надзвичайно ієрархічного міжнародного суспільства. Другим військовим наслідком глобальної сучасності стала швидка і безперервна ескалація руйнівної сили, яку забезпечили нові технології та науково-технічний прогрес. З появою ядерного озброєння стало зрозуміло, що традиційні функції війни не відповідають тенденціям сьогодення. Рівень ескалації та руйнівної сили нових типів озброєння поставив під загрозу регулярну практику війни, яка з точки зору економічної ефективності не мала раціональних перспектив. Третім військовим наслідком стало те, що зброя масштабної руйнівної сили опинилась у розпорядженні невеликих груп, мереж або окремих осіб. Після 11 вересня тероризм вийшла на передній план сек'юритизація. Глобальна війна с тероризмом поставила недержавних суб'єктів на один рівень із основними акторами міжнародних відносин. Занепокоєння з приводу придбання малими групами зброї масового ураження відбувається завдяки трьом відмінним рисам сучасності: створення дедалі більше руйнівної зброї; відносна легкість доступу до цих технологій у міру їх старіння та розповсюдження; підвищена вразливість, що створюється сучасною концентрацією людей у містах та транспортних системах.

Політичні загрози також потребують постійної зосередженості державних інститутів, однак вони можуть бути менш однозначними у порівнянні із військовими загрозами. Оскільки держава сама собою є політичною системою, політична загроза, спрямована на ослаблення цієї системи, може розглядатися нарівні з військовою загрозою. Вони можуть проявлятися як у формі конкуренції між ідеологіями, так і прямої агресії на саму державу. Проте важливо проводити різницю між навмисними політичними загрозами та «тими, які структурно виникають у результаті впливу іноземних альтернатив на легітимність держав» (Buzan, Varuy, 2007 [1991], p. 120).

Економічна взаємозалежність суб'єктів міжнародних відносин в поєднанні із нестабільністю глобального капіталізму може призвести до негативних наслідків, які за своїми масштабами не будуть поступатись збройному конфлікту. Економічна безпека займає вагоме місце в системі глобальної безпеки, її загрози важко конкретизувати через природу самої економіки, для якої нормальним станом ринкової політики вважається – ризик, агресивна конкуренція і невизначеність. Виходячи з цього складно встановити, що є прийнятним, виходячи з властивої нестабільності, а що є загрозою. Гарантія доходу

виступає важливим аспектом економічної безпеки, зміцнює соціальні зв'язки та довіру до державних установ. Економічна стабільність і певний ступінь передбачуваності дозволяють планувати та інвестувати у своє майбутнє. Благополуччя окремих осіб та спільнот порушених конфліктами або іншими діями насильницького характеру в повній мірі залежить від рівня економічної безпеки. Вона дає основу, на якій можна будувати свою здатність адаптуватися до потрясінь та керувати майбутніми стресами та ризиками (Парахонський, Яворська та Резнікова, 2013). Військова безпека залежить від економічної через бюджетні обмеження та ліміти. В свою чергу, економічну безпеку можна вважати ключовим показником загальної безпеки держави. На прикладі розвинених країн видно, що за наявності економічної безпеки інші рівні безпеки легше встановити та спрогнозувати.

Соціальну безпеку, важко відокремити від політичного сектора. Загрози суспільству пов'язані з ідентичністю та балансом, який можна знайти у будь-якій конкретній державі. Економічно та політично слабкі держави часто погано пристосовані для вирішення проблем, пов'язаних із відмінностями в ідентичності та культурі. Більшість сучасних конфліктів мають суспільний фактор, які потенційно можуть призвести до політики дискримінації та виключення.

Екологічний сектор також важко піддається визначенню і вважається суперечливим. При аналізі можливих екологічних загроз часто згадують події які неможливо контролювати, землетруси та урагани. Сучасні наслідки впливу людини на планету призводять до таких явищ, як глобальне потепління, забруднення навколишнього середовища, руйнування озонового шару. Перелічені проблеми виходять на передній план та привертають все більшої уваги до екологічного сектору. Можливі ініціативи щодо вирішення цих проблем залежатимуть від економічної і політичної безпеки, оскільки ці проблеми можна розглядати не лише як загрозу окремій державі, а й як глобальні загрози, які матимуть розгалужений ефект.

«Оскільки безпека має реляційний характер, неможливо зрозуміти національну безпеку будь-якої конкретної держави без розуміння міжнародної моделі безпеки, в яку вона вбудована» (Buzan, 2007 [1991], p. 187). Спектр відносин між державами коливається в діапазоні від альянсів до конфліктів. На формування цих меж впливають такі речі, як ідеологія, територія, етнічні лінії та історичні прецеденти. Аналіз регіональної безпеки концентрує увагу на її важливих аспектах, концепція союзу або протиборства призводить до розуміння того, що називається «комплексом безпеки», який представляє інтереси «групи держав, чії основні проблеми пов'язані між собою настільки, що не можливо розглядати їх національні цінні папери окремо один від одного» (Buzan, 2007 [1991], p. 190). Комплекси безпеки можуть бути корисними для розвитку політичного вектору союзу, вони створюють підґрунтя для обговорення проблем, характерних для будь-якого одного регіону. Якщо рішення може бути знайдено лише у контексті комплексу, то й політика має проводитись у цьому контексті.

Закінчення «холодної війни» стало поворотним моментом в процесі досліджень безпекових концепцій. Протягом тривалого часу теорія демократичного світу стверджувала, що ліберальні демократії не воюють одна з одною (Doyle, 1986; Russett, 1993), а безпека окрім відсутності загроз політичного насильства та війни, являла системне впровадження політики сек'юритизації (Wæver, 1989; 1995; 1996). Факт того, що кілька національних держав на законних підставах зберігають за собою виняткове право мати ядерну зброю підтверджує глобальну монополію на легітимність. Після розпаду Радянського Союзу розпочався процес трансформації безпекових систем. Цьому періоду притаманні такі характеристики (Barkawi, 2011, p. 702; Krahnmann, 2005):

- переорієнтування національної безпеки із суто військового підходу, на широкий порядок денний – економіку, навколишнє середовище, суспільство;

- сили глобалізації та взаємозалежності почали підривати домінування традиційних військових загроз між наддержавами, надаючи більшого значення внутрішньодержавним конфліктам;
- ослаблення національних кордонів інтернаціоналізували місцеві та регіональні загрози – від організованої злочинності, сепаратизму та релігійного екстремізму до економічних криз та епідемій, і розширила поле діяльності недержавних суб'єктів, таких як транснаціональні злочинні мережі та терористичні групи.

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям глобальних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового простору. Авторитарні держави запроваджують все більш репресивну внутрішню та зовнішню політику. Той факт, що ліберальна демократія створює загрозу їх політичному режиму, змушує їх здійснювати дії направлені на створення глобального порядку безпечного для автократії. Це передбачає втручання в економіко-політичні та суспільні справи демократичних країн. Ліберальна ідея тривалий час визначала політичний курс багатьох країн світу, міжнародних організацій (СОТ, МВФ та ін.), але потенціал подальшої лібералізації суттєво зменшується, поступаючись ідеям ліберального економічного патріотизму, дія якого спрямована на прагненнях: забезпечити більшу незалежність від ресурсів, що знаходяться поза контролем країни; досягнути диверсифікованої та збалансованої національної економіки як засобу покращення національного добробуту; забезпечити самостійне планування національного економічного розвитку в сучасних реаліях глобалізаційних процесів (Reznikova, Panchenko and Vulatova O., 2018, p. 280).

У сучасних розробках протекціонізм розглядається і як обмеження торгівлі, і як певна дискримінація учасників міжнародних економічних відносин. Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності сприяла економічному зростанню прогресивних економік, одночасно, саме вільна торгівля часто розглядається як один із факторів зростання нерівності у світі. Це вимагає застосування з боку країн цілеспрямованих політик, які забезпечать більш справедливі результати розподілу (Gunnella and Quaglietti, 2019).

Наведена нижче статистика (рисунок 2) розкриває тенденції політик торговельного втручання реалізованих у всьому світі з 2009 по 2022 рік. Так можна зробити висновки, що кількість фактів політичного протекціонізму, відповідно до ліберальних, постійно зростає. В свою чергу відсоток ліберальних політичних фактів по відношенню до фактів протекціонізму теж поступово збільшується (таблиця 4).

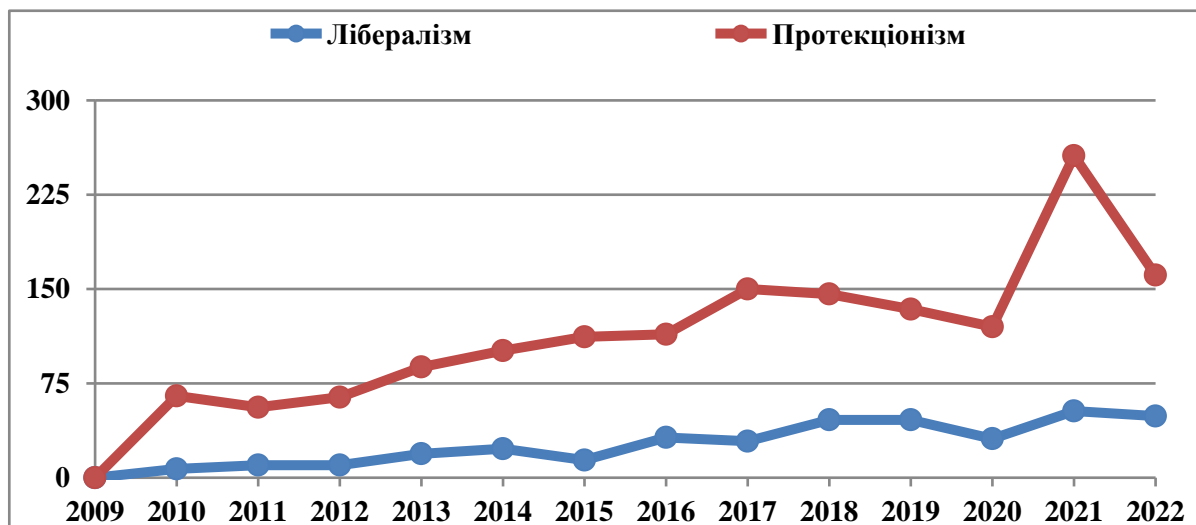

Рисунок 2. Кількість реалізованих політик торговельного втручання 2009–2022 рр.

Статистика та тенденції реалізованих політик торговельного
 втручання 2009–2022 рр.

	Протекціонізм	Лібералізм	Всього	Шкід. /Ліберал., %
2009	0	0	0	0
2010	65	7	72	90,27/9,73
2011	56	10	66	84,85/15,15
2012	64	10	74	86,49/13,51
2013	88	19	107	82,24/17,16
2014	101	23	124	81,45/18,55
2015	112	14	126	88,89/11,11
2016	114	32	146	78,1/21,9
2017	150	29	179	83,8/16,2
2018	146	46	192	76,04/23,96
2019	134	46	180	74,44/25,56
2020	120	31	151	79,47/20,53
2021	256	53	309	82,85/17,15
2022	161	49	210	76,67/23,33

Джерело: Побудовно за (Global trade alert, 2022).

Задля забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національних виробників національні уряди все активніше застосовують різноманітні інструменти захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що впливають на економічну активність. Поширення використання протекціоністських заходів, перш за все, пов'язано із нетарифними інструментами, у тому числі прихованого характеру, оскільки подальша лібералізація тарифних інструментів просувається вкрай повільно, а її потенціал вкрай незначний, що підтверджується активним застосуванням інструментів внутрішньої економічної політики – податків, державних закупівель, стандартів та норм екологічного, фіто-санітарного характеру тощо. Кількість нових державних інтервенцій щороку зростає (Bulatova, Trofymenko, Karpenko and Fedorov, 2020). У поєднанні зі зростанням рівня національної та міжнародної злочинності, слід виокремити наступні тенденції:

1. Локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими, спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, транснаціональний тероризм, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище. За оцінкою ООН станом на 2019 рік нараховується 79,5 млн осіб, які були змушені залишити місця постійного проживання через війни або страх переслідування, а вплив збройних конфліктів на світову економіку склав 519 млрд доларів США (Демидова, 2020).

2. В умовах сучасних глобальних конфліктів та криз (які посилила пандемія COVID-19) традиційні методи реагування виявляються все більш неефективними, при цьому поєднання сучасних загроз та нестабільності створює унікальні проблеми для системи глобального управління. Міжнародне співтовариство все більше покладається на модернізовані професійні установи орієнтовані на аналіз та управління ризиками для досягнення стабільності під час вирішення складних глобальних або регіональних загроз.

3. Пандемія COVID-19 вивела питання глобальної охорони здоров'я на передній план, вплинула на внутрішню політику і економіку країн, які формують тенденції в системі міжнародних економічних відносин. Криза COVID-19 ілюструє негативну синергію між суперництвом великих країн і транснаціональними загрозами, що має негативні наслідки для всіх складових системи. Сучасна пандемія підкреслює зростання впливу Китайської Народної Республіки на міжнародні інститути та економіки суверенних країн. В той час, як економіка Китаю у 2020 році зростає 2,3 %, економічний спад США склав 3,5 %, а в інших демократичних країнах цей показник був набагато більшим. За розрахунками аналітиків КНР випередив США на п'ять років і стане найбільшою економікою не к 2032 року, як прогнозувалось раніше, а к 2027 (Wright and Fellow, 2021).

4. Представники безпекових агенцій по всьому світу зазначають про значне зростання міжнародної злочинної діяльності (за останні три десятиліття). Збільшення впливу міжнародних злочинних організацій становлять значну загрозу для міжнародного співтовариства та викликають стурбованість глобальних організацій, бізнесу та урядів у всьому світі (AG Global strategies, 2021).

Поглиблення глобальних процесів впливає на виникнення та розвиток нових конфліктів, серед яких домінуючу роль відіграють боротьба за ресурси та екологічна деградація (Bulatova, Osaulenko and Zakharova, 2021, p. 27–28). Локальні конфлікти відображають сучасні світові тенденції. Те, як вони запалюються, підтримуються і погоджуються, відображають зміни у відносинах між великими державами, інтенсивність їхньої конкуренції та широту амбіцій регіональних гравців. Вони виносять на порядок денний та класифікують проблеми, які впливають на систему міжнародних відносин. Сучасні війни розкривають сутність глобальної системи, а дослідження взаємозв'язку економіки та конфлікту в умовах глобалізації обґрунтовує сучасні тенденції глобального безпекового середовища, розкриває відповідність теоретичної та практичної складової, виявляє закономірності між науково-технічним прогресом, військовими компаніями та промисловою революцією (Bulatova, Osaulenko and Zakharova, 2021).

Таблиця 5

**Зміна ВВП на душу населення в деяких збройних конфліктах
 з початку до кінця збройного протистояння**

	ВВП/ душу населення, \$, перед	ВВП/ душу населення, \$, після	Сукупна зміна, %	Середня зміна за рік, %
Бурунді 1993–2005	184	144	-21,73	-1,80
Сьєрра-Леоне 1991–2002	214	150	-29,91	-2,70
Сербія 1999	2441	870	-64,35	-64,30
Алжир 1991–2002	2359	1743	-26,11	-2,37
Ірак 2003	691	637	-7,80	-7,80
Чад 2005-2010	586	736	+15,59	+3,12
Грузія 2008	2900	2446	-15,65	-15,60
Лівія 2011	13400	6650	-50,37	-50,30
Малі 2012	739	715	-3,24	-3,20

Джерело: Побудовано за (Юрчишин, В. ред., 2017).

Елементи, які сприяють відновленню глобального миру та безпеки достеменно відомі. Так, Арнольд Уолферс (Wolfers, 1952, p. 484–486) визначив критерії які актуальні по теперішній час, а саме: міцні внутрішні інститути, сприятливі соціально-економічні умови, верховенство закону, інструменти для відновлення миру та безпеки, механізми запобігання конфліктам, системи раннього попередження, управління кризами та постконфліктне відновлення. Перелічені умови знижують ймовірність виникнення конфлікту та підвищують довіру у суспільстві.

В епоху зростаючого суспільного невдоволення, довіра до урядів та державних інститутів знижується. Її відновлення залежить від того, щоб люди могли почуватися впевнено та з надією дивитися у майбутнє. Катастрофічні витрати і великі борги приводять до того, що населення опиняється на межі бідності, а системи соціального захисту неспроможні уберегти від наявних ризиків або покрити їх наслідки. Сукупні доходи та особисті фінансові резерви, показують що 12 % населення в країнах ОЕСР живуть у відносній бідності, а більше третини людей (36 %) опиняться в бідності, якщо їм доведеться відмовитися лише від трьох місяців свого доходу (OECD, 2020). Масштабна невизначеність, викликана пандемією COVID-19, збільшення активності авторитарних режимів (з 2007 року зросли на 50 %) стимулює прагнення побудови дієвої системи глобальної безпеки (Jimenez and Roig, 2021).

Висновки:

Сучасні глобальні трансформації не тільки пов'язані із формуванням єдиної інтегрованої глобальної системи, під їх впливом відбувається зміна структури міжнародних економічних відносин, трансформується характер відносин між суб'єктами світової економіки. Джерелами трансформації визначено економічні та культурно-ідеологічні.

У результаті глобальних трансформації створюються нові просторові зв'язки та організації, основними характеристиками яких визначено екстенсивність (розповсюдження соціальної, політичної та економічної діяльності через кордони, у наслідок чого подія в одному регіоні здійснює вплив на інших суб'єктів), інтенсивність (закономірність щодо росту кількості взаємозв'язків між подіями, інститутами, особами), швидкість (час необхідний для встановлення взаємозв'язку між суб'єктами глобального простору постійно скорочується), вплив (за рахунок поглиблення процесів екстенсивності, інтенсивності та швидкості, віддалені події мають локальний вплив). Здатність національних економік відповідно реагувати на глобальні трансформаційні процеси виражається в своєчасній адаптації державних інститутів потребам ринкової політики.

Оскільки вигоди від конфронтації та війн значно поступаються місцем вигодам від взаємного співробітництва, існує об'єктивна потреба в обґрунтуванні механізму прийняття відповідних рішень на різних рівнях безпекового середовища. На кожному рівні економічної безпеки (глобальному, наднаціональному, державному, внутрішньодержавному, локальному) реалізуються відповідні види конфліктів (глобальний, міжрегіональний, міждержавний, державний, субнаціональний), що мають певний рівень регіонального охоплення (глобальний регіон, мегарегіон, макрорегіон, мезорегіон, мікрорегіон, локальний регіон). Основними вимірами безпеки обґрунтовано політичний, військовий, економічний, соціальний, екологічний.

Проведений аналіз стану глобального безпекового середовища свідчить про наявність великої кількості ризиків та загроз. Так великий розрив між тими хто виграє від глобалізації та тими хто відчуває її негативні наслідки, посилює передумови для конфлікту. Глобальна трансформація має важливе значення для розуміння тенденцій міжнародних відносин та основних рис сучасного глобального порядку. Поява додаткових просторових зв'язків, нових регіональних та глобальних мереж, сприяли тому, щоб ряд міст з «периферії» стали центрами фінансового капіталізму.

Масштаби глобального миру і безпеки розширюються, а архітектура управління сучасною глобальною безпекою являє величезну та фрагментовану систему, яка не здатна в повній мірі впоратись із новітніми тенденціями. Світовій системі потрібна кардинально нова глобальна угода, яка буде заснована на сприянні економічній безпеці та надасть можливість координувати питання трудових прав, мінімальних рівнів соціального захисту, охорони здоров'я та загального доступу до якісних громадських послуг.

Бібліографічний список

- Бек, У., 1994. От индустриального общества к обществу риска. *Thesis*. (5), с. 161–168.
- Бек, У., 2001. *Что такое глобализация?* Москва, с. 26–28.
- Булатова, О. В., 2012. *Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів*. Донецьк: ДонНУ.
- Валлерстайн, И., 2003. Конец знакомого мира: Социология XXI в. Переклад с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. М.: Логос.
- Грибіненко, О. М., 2020. *Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку : монографія*. Дніпро : Середняк Т. К.
- Демидова, О., 2020. *ООН: Число беженцев в мире достигло почти 80 млн человек*, [онлайн]. Доступно: <<https://p.dw.com/p/3dxYs>> [Дата звернення 5 грудня 2021].
- Панченко, В. Г. 2018. *Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика*. Київ: Аграр Медіа Груп.
- Парахонський, Б. О., Яворська, Г. М. та Резнікова, О. А., 2013. *Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України*. Київ : НІСД.
- Резнікова, Н. В., 2018. *Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій: монографія*. Київ: Аграр Медіа Груп.
- Щорічник СІПРІ, 2021. *Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. Доступно: <https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2021_ukr.pdf>
- Юрчишин, В. ред., 2017. Виклики і ризики розгортання кризових процесів в Україні та напрями економічної політики їх запобігання. Київ: Заповіт. Доступно: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_vuklyky_ryzyky.pdf
- Ackroyd, P., & Marsden, S., 2006. Enhancing security culture – simple, effective approaches to making improvement. *Greenstreet Berman*. (151), pp. 479–501. Available at: <<https://www.icheme.org/media/9820/xix-paper-32.pdf>>
- AG Global strategies, 2021. *Global Security Threats. Threats we all face around the world*. [online]. Available at: <<https://www.ag-globalstrategies.com/global-security-threats>> [Accessed 5 December 2021].
- Armstrong, David, 1998. Globalization and the Social State. *Review of International Studies*, 24(4), pp. 461–478.
- Ballantyne, Tony and Antoinette Burton, 2012. Empires and the Reach of the Global, In: Emily S. Rosenberg (ed.), *A World Connecting, 1870–1945*. Cambridge, MA: Belknap Press, pp. 285–434.
- Barkawi, T., 2011. From war to security: Security studies, the wider agenda and the fate of the study of war. *Millennium: Journal of International Studies*. 39(3), pp. 701–716. Available at: DOI:10.1177/0305829811400656.
- Beck, U., 2009. Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision. *Constellations*, 16(1), p. 3–22.
- Bulatova, O., Osaulenko, O. and Zakharova, O., 2021. Monitoring and evaluation of the level of development of the European regional security complex. *Baltic Journal of Economic Studies*. 7(1), pp. 27–38. Available at: DOI: 10.30525/2256-0742/2021-7-1-27-38.

- Bulatova, Olena, Trofymenko, Mykola, Karpenko, Oleksandr and Fedorov Eduard, 2020. The external component of national economic security. *Przegląd Strategiczny*. (13), pp. 425–437. DOI: 10.14746/ps.2020.1.26 (*Scopus*).
- Burbank, Jane and Frederick, Cooper, 2010. *Empires in World History*. Princeton University Press.
- Buzan, B., Wæver, O. and Wilde, J., 1997. *Security: A new framework for analysis*. Boulder, CO.
- Buzan, Barry and Gonzalez-Pelaez, Ana, 2009. *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Buzan, Barry and Lawson, George, 2013. The Global Transformation: The Nineteenth Century and the Making of Modern International Relations. *International Studies Quarterly*, 57(3), pp. 620–634.
- Buzan, Barry and Little, Richard, 2000. *International Systems in World History*. Oxford University Press.
- Buzan, Barry, 2007 [1991]. *People, States and Fear*. Colchester: ECPR Press.
- Buzan, B., 1983. *People, states and fear: National security problem in international relations*, [online]. Brighton : Wheatsheaf Books LTD. Available at: <<https://www.cusb.ac.in/images/cusb-files/2020/el/psc/11-Abhay%20Kr-MA-IV%20Sem.pdf>> [Accessed 5 December 2021].
- Caballero-Anthony, M., 2016. Understanding Non-traditional Security. In M. Caballero-Anthony (ed.) *Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach*. London: Sage Publications, pp. 3–19.
- Castells, Manuel, 1993. The International Economy and the New International Division of Labor. In: Martin, Carnoy, Stephen, Cohen and Fernando Herique, Cardoso, eds., *The New Global Economy in the Information Age: Reflections on our Changing World*. University Park, Pa.: The Pennsylvania State University Press.
- Clark, Ann Marie, 1995. Non-Governmental Organizations and their Influence on International Society. *Journal of International Affairs*. 48(2), pp. 507–525.
- Clark, Ian, 2007. *Legitimacy in International Society*. Oxford University Press.
- Darwin, John, 2007. *After Tamerlane: The Rise and Fall of Global Empires, 1400–2000*. London: Penguin.
- Doyle, M., 1986. Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*. 80(4), pp. 1151–1163.
- Friedman, Thomas L., 1999. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. New York: Farrar, Straus, Giroux.
- Geis, Anna, 2013. The “Concert of Democracies”: Why Some States are More Equal than Others. *International Politics*. 50(2), pp. 257–277.
- Global Risks Report, 2017. *World Economic Forum*: official website. 2017. Available at: <<https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2017>>
- Global terrorism index, 2020. *Measuring the impact of terrorism*. Available at: <https://visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>
- Global trade alert, 2022. *Global dynamics*. Available at: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/day-to_0208
- Gunnella, V. and Quaglietti, L., 2019. The economic implications of rising protectionism: a euro area and global perspective. *Economic Bulletin Articles, European Central Bank*, (3). Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2019/html/ecb.ebart201903_01~e589a502e5.en.html>
- Held, David, Anthony McGrew, David Goldblatt and Jonathan Perraton, 1999. *Global Transformations*. Cambridge: Polity Press.
- Hurrell, Andrew, 2007. *On Global Order: Power, Values and the Constitution of International Society*. Oxford University Press.

- Ikenberry, John and Anne-Marie Slaughter, 2006. *Forging a World of Liberty Under Law: U.S. National Security in the 21st Century*. Princeton: Princeton Project Papers, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs.
- Jimenez, M., Roig, M., 2021. A new global deal must promote economic security. United Nations. Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion, [online]. Available at: <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/PB_90.pdf> [Accessed 5 December 2021].
- Krahmann, E., 2005. *Security governance and networks: New theoretical perspectives in transatlantic security*. Cambridge Review of International Affairs, [online]. 18(1). pp. 15–30. Available at: DOI: 10.1080/09557570500059514.
- Maddison, Angus, 2005. *Growth and Interaction in the World Economy*. Washington, DC: AEI.
- Morgenthau, H., 1970. *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960-70*. N. Y: Praeger Publishers, p. 462.
- Nesadurai, H., 2005. Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal? *CSGR Working Paper*. 157/05. Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February.
- Ohmae, Kenichi. 1990. *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*. New York: Free Press.
- Osterhammel, Jürgen, 2014. *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*, trans. Patrick Camiller, Princeton University Press.
- Panitch, Leon and Sam Gindin, 2012. *The Making of Global Capitalism*. London: Verso.
- Pomeranz, Kenneth, 2000. *The Great Divergence*. Princeton University Press.
- Reich, Robert B., 1991. *The Work of Nations*. New York: Alfred A. Knopf.
- Renner, M. 2002. *The Anatomy of Resource Wars*. Worldwatch Institute. Available at: <<http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf>>
- Reznikova, N., Panchenko, V. and Bulatova, O., 2018. The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 4(4). pp. 274–281.
- Robertson, R., 2007. Global Millennialism: A Post-mortem on Secularization. In: Beyer, P., and Beaman, L. (eds.), *Globalization, Culture and Religion*. Leiden: Brill. pp. 9–34.
- Russett, B., 1993. *Grasping the Democratic Peace*. Princeton: Princeton University Press.
- Sandu Cuterela, 2012. Globalization: Definition, Processes and Concepts Revista. *Română de Statistică*. (4). pp. 137–146.
- Simpson, Gerry, 2004. *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*. Cambridge University Press.
- Statista. Available at: <https://www.statista.com/statistics/732247/worldwide-research-and-development-gross-expenditure-top-countries/>
- Teschke, Benno, 2003. *The Myth of 1648*. London: Verso.
- UNCTAD, 2021. Gross domestic product. Available at: <https://unctad.org/system/files/official-document/tdstat46_en.pdf>
- Wæver, O., 1989. Security, the Speech Act: Analyzing the Politics of a Word. *Working Paper 19*. Copenhagen: Center for Peace and Conflict Research.
- Wæver, O., 1995. Securitisation and Desecuritisation, In: R. D. Lipschutz (ed.) *On Security*. New York: Columbia University Press.
- Wæver, O., 1996. European Security Identities, *Journal of Common Market Studies*, 34(1), pp. 103–132.
- Walt, S., 1991. The renaissance of security studies. *International Studies Quarterly*. 35(2). pp. 211–239, [online]. Available at: <<https://users.metu.edu.tr/utuba/Walt%20Renaiss.pdf>> [Accessed 5 December 2021].

- Wolfers, A., 1952. «National security» as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), pp. 481–502.
- Wright, T. and Fellow, 2021 *Prepared Testimony to the Senate Armed Services Committee Hearing on Global Security Challenges and Security*. Available at: <https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Wright_03-02-21.pdf>

References

- Ackroyd, P., & Marsden, S., 2006. Enhancing security culture – simple, effective approaches to making improvement. *Greenstreet Berman*. (151), pp. 479–501. Available at: <<https://www.icheme.org/media/9820/xix-paper-32.pdf>>
- AG Global strategies, 2021. Global Security Threats. Threats we all face around the world. [online]. Available at: <<https://www.ag-globalstrategies.com/global-security-threats>> [Accessed 5 December 2021].
- Armstrong, David, 1998. Globalization and the Social State. *Review of International Studies*, 24(4), pp. 461–478.
- Ballantyne, Tony and Antoinette Burton, 2012. Empires and the Reach of the Global, In: Emily S. Rosenberg (ed.), *A World Connecting, 1870–1945*. Cambridge, MA: Belknap Press, pp. 285–434.
- Barkawi, T., 2011. From war to security: Security studies, the wider agenda and the fate of the study of war. *Millennium: Journal of International Studies*. 39(3), pp. 701–716. Available at: DOI:10.1177/0305829811400656.
- Beck, U., 2009. Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision. *Constellations*, 16(1), p. 3–22.
- Bek, U., 1994. *Ot yndustrialnoho obshchestva k obshchestvu ryska*. [From industrial society to risk society]. *Thesis*. (5), pp. 161–168. (In Russian).
- Bek, U., 2001. *Chto takoe hlobalyzatsyia?* [What is globalization?]. Moskva, pp. 26–28. (In Russian).
- Bulatova, O. V., 2012. *Rehionalna skladova hlobalnykh intehratsiinykh protsesiv*. [Regional component of global integration processes]. Donetsk: DonNU. (in Ukrainian).
- Bulatova, O., Osaulenko, O. and Zakharova, O., 2021. Monitoring and evaluation of the level of development of the European regional security complex. *Baltic Journal of Economic Studies*. 7(1), pp. 27–38. Available at: DOI: 10.30525/2256-0742/2021-7-1-27-38.
- Bulatova, Olena, Trofymenko, Mykola, Karpenko, Oleksandr and Fedorov Eduard, 2020. The external component of national economic security. *Przegląd Strategiczny*. (13), pp. 425–437. DOI: 10.14746/ps.2020.1.26 (*Scopus*).
- Burbank, Jane and Frederick, Cooper, 2010. *Empires in World History*. Princeton University Press.
- Buzan, B., Wæver, O. and Wilde, J., 1997. *Security: A new framework for analysis*. Boulder, CO.
- Buzan, Barry and Gonzalez-Pelaez, Ana, 2009. *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Buzan, Barry and Lawson, George, 2013. The Global Transformation: The Nineteenth Century and the Making of Modern International Relations. *International Studies Quarterly*, 57(3), pp. 620–634.
- Buzan, Barry and Little, Richard, 2000. *International Systems in World History*. Oxford University Press.
- Buzan, Barry, 2007 [1991]. *People, States and Fear*. Colchester: ECPR Press.
- Buzan, B., 1983. *People, states and fear: National security problem in international relations*, [online]. Brighton : Wheatsheaf Books LTD. Available at:

- <<https://www.cusb.ac.in/images/cusb-files/2020/el/psc/11-Abhay%20Kr-MA-IV%20Sem.pdf>> [Accessed 5 December 2021].
- Caballero-Anthony, M., 2016. Understanding Non-traditional Security. In M. Caballero-Anthony (ed.) *Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach*. London: Sage Publications, pp. 3–19.
- Castells, Manuel, 1993. The International Economy and the New International Division of Labor. In: Martin, Carnoy, Stephen, Cohen and Fernando Herique, Cardoso, eds., *The New Global Economy in the Information Age: Reflections on our Changing World*. University Park, Pa.: The Pennsylvania State University Press.
- Clark, Ann Marie, 1995. Non-Governmental Organizations and their Influence on International Society. *Journal of International Affairs*. 48(2), pp. 507–525.
- Clark, Ian, 2007. *Legitimacy in International Society*. Oxford University Press.
- Darwin, John, 2007. *After Tamerlane: The Rise and Fall of Global Empires, 1400–2000*. London: Penguin.
- Demydova, O., 2020. *ООН: Число беженцев в мире достигло почти 80 млн человек* [UN: The number of refugees in the world has reached almost 80 million], [online]. Available: <<https://p.dw.com/p/3dxYs>> [The application date is 5 December, 2021]. (In Russian).
- Doyle, M., 1986. Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*. 80(4), pp. 1151–1163.
- Friedman, Thomas L., 1999. *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*. New York: Farrar, Straus, Giroux.
- Geis, Anna, 2013. The “Concert of Democracies”: Why Some States are More Equal than Others. *International Politics*. 50(2), pp. 257–277.
- Global Risks Report, 2017. *World Economic Forum*: official website. 2017. Available at: <<https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2017>>
- Global terrorism index, 2020. *Measuring the impact of terrorism*. Available at: <https://visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2020/11/GTI-2020-web-1.pdf>
- Global trade alert, 2022. *Global dynamics*. Available at: https://www.globaltradealert.org/global_dynamics/day-to_0208
- Gunnella, V. and Quaglietti, L., 2019. The economic implications of rising protectionism: a euro area and global perspective. *Economic Bulletin Articles, European Central Bank*, (3). Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2019/html/ecb.ebart201903_01~e589a502e5.en.html>
- Held, David, Anthony McGrew, David Goldblatt and Jonathan Perraton, 1999. *Global Transformations*. Cambridge: Polity Press.
- Hrybinenko, O. M., 2020. *Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку : монографія*. [International economic security in the context of sustainable development: monograph]. Dnipro : Serednyak T. K. (in Ukrainian).
- Hurrell, Andrew, 2007. *On Global Order: Power, Values and the Constitution of International Society*. Oxford University Press.
- Ikenberry, John and Anne-Marie Slaughter, 2006. *Forging a World of Liberty Under Law: U.S. National Security in the 21st Century*. Princeton: Princeton Project Papers, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs.
- Jimenez, M., Roig, M., 2021. A new global deal must promote economic security. United Nations. Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion, [online]. Available at: <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/PB_90.pdf> [Accessed 5 December 2021].
- Krahmann, E., 2005. *Security governance and networks: New theoretical perspectives in transatlantic security*. *Cambridge Review of International Affairs*, [online]. 18(1). pp. 15–30. Available at: DOI: 10.1080/09557570500059514.

- Maddison, Angus, 2005. *Growth and Interaction in the World Economy*. Washington, DC: AEI.
- Morgenthau, H., 1970. *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960-70*. N. Y: Praeger Publishers, p. 462.
- Nesadurai, H., 2005. Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal? *CSGR Working Paper*. 157/05. Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, February.
- Ohmae, Kenichi. 1990. *The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy*. New York: Free Press.
- Osterhammel, Jürgen, 2014. *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*, trans. Patrick Camiller, Princeton University Press.
- Panchenko, V. H., 2018. *Hlobalni vymiry neoproteksionizmu: teoriia i praktyka*. [Global dimensions of neoprotectionism: theory and practice]. Kyiv: Ahrar Media Hrup. (in Ukrainian).
- Panitch, Leon and Sam Gindin, 2012. *The Making of Global Capitalism*. London: Verso.
- Parakhonskyi, B. O., Yavorska, H. M. ta Reznikova, O. O., 2013. *Mizhnarodne bezpekove seredovyshe: vyklyky i zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrainy*. [International security environment: challenges and threats to Ukraine's national security]. Kyiv : NISS. (in Ukrainian).
- Pomeranz, Kenneth, 2000. *The Great Divergence*. Princeton University Press.
- Reich, Robert B., 1991. *The Work of Nations*. New York: Alfred A. Knopf.
- Renner, M. 2002. *The Anatomy of Resource Wars*. Worldwatch Institute. Available at: <<http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf>>
- Reznikova, N., Panchenko, V. and Bulatova, O., 2018. The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies*. 4(4). pp. 274–281.
- Reznikova, N. V., 2018. *Ekonomichna neozalezhnist krain v umovakh hlobalnykh transformatsii: monohrafiia*. [Economic independence of countries in the conditions of global transformations: monograph]. Kyiv: Ahrar Media Hrup. (in Ukrainian).
- Robertson, R., 2007. Global Millennialism: A Post-mortem on Secularization. In: Beyer, P., and Beaman, L. (eds.), *Globalization, Culture and Religion*. Leiden: Brill. pp. 9–34.
- Russett, B., 1993. *Grasping the Democratic Peace*. Princeton: Princeton University Press.
- Sandu Cuterela, 2012. Globalization: Definition, Processes and Concepts Revista. *Română de Statistică*. (4). pp. 137–146.
- Shchorichnyk SIPRI, 2021. *Ozbroiennia, rozzbroiennia ta mizhnarodna bezpeka*. [Armament, disarmament and international security]. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2021_ukr.pdf> (in Ukrainian).
- Simpson, Gerry, 2004. *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*. Cambridge University Press.
- Statista. Available at: <https://www.statista.com/statistics/732247/worldwide-research-and-development-gross-expenditure-top-countries/>
- Teschke, Benno, 2003. *The Myth of 1648*. London: Verso.
- UNCTAD, 2021. Gross domestic product. Available at: <https://unctad.org/system/files/official-document/tdstat46_en.pdf>
- Vallerstain, Y., 2003. Konets znakomoho myra: Sotsyolohyia XXI v. [The End of the Known World: Sociology of the 21st Century]. Translated from English by V. Ynozemtseva. M.: Lohos. (In Russian).
- Wæver, O., 1989. Security, the Speech Act: Analyzing the Politics of a Word. *Working Paper 19*. Copenhagen: Center for Peace and Conflict Research.
- Wæver, O., 1995. Securitisation and Desecuritisation, In: R. D. Lipschutz (ed.) *On Security*. New York: Columbia University Press.

- Wæver, O., 1996. European Security Identities, *Journal of Common Market Studies*, 34(1), pp. 103–132.
- Walt, S., 1991. The renaissance of security studies. *International Studies Quarterly*. 35(2). pp. 211–239, [online]. Available at: <<https://users.metu.edu.tr/utuba/Walt%20Renaiss.pdf>> [Accessed 5 December 2021].
- Wolfers, A., 1952. «National security» as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*. 67(4). pp. 481–502.
- Wright, T. and Fellow, 2021 *Prepared Testimony to the Senate Armed Services Committee Hearing on Global Security Challenges and Security*. Available at: <https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Wright_03-02-21.pdf>
- Yurchyshyn, V. red., 2017. Vyklyky i ryzyky rozghortannia kryzovykh protsesiv v Ukraini ta napriamy ekonomichnoi polityky yikh zapobihannia. [Challenges and risks of unfolding crisis processes in Ukraine and directions of economic policy for their prevention]. Kyiv: Zapovit. Available at: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_vuklyky_ryzyky.pdf> (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022 р.

S. Sarbash

GLOBAL TRANSFORMATION AND MODERN TRENDS OF SECURITY ENVIRONMENT DEVELOPMENT

The paper touches upon the issue of global transformation and modern trends in the development of the security environment. The study contains an overview of the process of globalization and global transformation, which is inherently a contradictory process, in the conditions of which the characteristics of contacts between social groups change and spatial connections are investigated, as well as the rationale for the modern hierarchy of levels of economic security, types of conflicts and the geography of their coverage. The intensification of scientific and technological progress and increased interaction between societies characterize the global transformation. Either the improvement of transport and communication systems or the intensification of trade create a more built-in global order in society. Global transformation is of no small importance for understanding the trends of international relations and the main features of the modern global order. The global division of labour, thanks to the development of production technologies, contributes to the renewal of the processes of economic globalization and the determination of its positive and negative trends. The ability of national economies to respond flexibly to global transformational processes leads to the timely adaptation of state institutions to the needs of market policy. In order to ensure a high level of competitiveness of national producers, national governments are increasingly using various instruments of a protective, stimulating, discriminatory and restrictive nature that affect economic activity. The scale of global peace and security is expanding, they have many risks and threats, and the management architecture of modern global security is a huge and fragmented system that is not able to cope with the latest trends.

Key words: globalization, global transformation, security environment, transnational relations.